

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

CURRENT TRENDS OF BUSINESS IN KHARKIV REGION

УДК 330.3

<https://doi.org/10.32843/bses.49-18>

Писарчук О.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Кайдаш О.В.

аспірант кафедри обліку і бізнес-консалтингу Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Pysarchuk Oksana

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kaidash Oksana

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

У статті розглянуто проблеми розвитку підприємницької діяльності та формування конкурентоспроможності регіону. Досліджено та проаналізовано в динаміці місце України в розвитку бізнесу за версією рейтингу Світового банку "Doing Business 2019". Проведено аналіз сучасного стану розвитку підприємництва у Харківському регіоні. Розглянуто бізнес-сегмент за кількісним складом у розрізі великих, середніх та малих підприємств, обсягами реалізованої продукції та структури юридичних осіб за організаційно-правовою формою господарювання. Проаналізовано імпортно-експортні показники регіону. Сформовано топ-10 виробників Харківського регіону за інтегрованим показником. Наведено перешкоди, які стримують розвиток підприємництва. Розглянуто практику Фінляндії щодо розвитку регіональної економіки. Висвітлено методи фінської уряду, які можна запровадити в Україні для покращення регіональної економіки. Запропоновано шляхи стимулювання розвитку підприємництва Харківського регіону.

Ключові слова: підприємництво, конкурентоспроможність регіону, цінні папери, емітенти, розвиток.

В статье рассмотрены проблемы развития предпринимательской деятельности

и формирования конкурентоспособности региона. Исследовано и проанализировано в динамике место Украины в развитии бизнеса по версии рейтинга Всемирного банка "Doing Business 2019". Проведен анализ современного состояния развития предпринимательства в Харьковском регионе. Рассмотрен бизнес сегмент по количественному составу в разрезе крупных, средних и малых предприятий, объемам реализованной продукции и структуры юридических лиц по организационно-правовой форме хозяйствования. Проанализированы импортно-экспортные показатели региона. Сформирован топ-10 производителей Харьковского региона по интегрированному показателю. Приведены препятствия, сдерживающие развитие предпринимательства. Рассмотрена практика Финляндии по развитию региональной экономики. Выбраны методы финского правительства, которые можно внедрить в Украине для улучшения региональной экономики. Предложены пути стимулирования развития предпринимательства Харьковского региона.

Ключевые слова: предпринимательство, конкурентоспособность региона, ценные бумаги, эмитенты, развитие.

The article deals with the problems of business development and formation of competitiveness of the region. The place of Ukraine in business development according to the World Bank's Doing Business 2019 rating has been researched and analyzed in the dynamics. The categories in which it is necessary to improve the business conditions of the country are identified. An analysis of the current state of entrepreneurship development in the Kharkiv region is conducted. The business segment by quantitative composition in the section of large, medium and small enterprises is considered. The structure of legal entities by the organizational and legal form of management is analyzed. The activity of enterprises by volume of sold products is investigated; the most profitable industries are identified. Import-export indicators of the region are analyzed. Based on the financial results of the activity, the enterprises were analyzed by the integrated indicator. This integral indicator takes into account production volumes, sales volumes, profit margins and more. As a result of rating of industrial enterprises of Kharkiv region by this integral index the author has formed the top-10 companies of manufacturers of the studied region. The conducted researches have shown that the enterprises in their activity have certain difficulties, which depend to a large extent on the market situation and require various state financial, logistical, information, advisory support. Thus, the factors that impeded the development of entrepreneurship were singled out. The analysis shows that there is an increase in entrepreneurial activity in the region, but the business climate is not sufficiently assessed. In order to achieve regional development, it is necessary to ensure the improvement of spatial organization of different enterprises. This paper examines Finland's practice of developing a regional economy. The Finnish government's methods that can be implemented in Ukraine to improve the regional economy are highlighted. The ways of stimulating the development of entrepreneurship of Kharkiv region are suggested.

Key words: entrepreneurship, competitiveness of the region, securities, issuers, development.

Постановка проблеми. В розвинених країнах світу головною метою економічного розвитку є підвищення конкурентоспроможності регіону. Важливими складовими частинами розвитку регіону є підприємництво, активне та водночас заощадливе використання наявних ресурсів та створення нових ресурсів. В Україні підприємницький сектор формується переважно малими та середнім бізнесом. За умови його стимулювання та розвитку вітчизняний малий та середній бізнес здатен створити тисячі нових робочих місць і сприяти становленню України як економічно розвинутої європейської держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження розвитку підприємницької діяльності займалися такі провідні науковці, як

І. Антохова, В. Биковець, В. Болотова, А. Бутенко, З. Варналій, В. Виговська, Я. Жаліло, О. Ганенко, Н. Гринюк, З. Кобеля, Н. Назаренко, І. Тарасова, О. Янковий. Проте, віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних вчених з цієї проблеми, враховуючи постійні зміни в процесі інтенсифікації та євроінтеграції бізнесу, бачимо, що існує необхідність її подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей сучасного стану підприємництва Харківського регіону; визначення основних проблем, що сповільнюють розвиток підприємницького сектору; пошук та визначення напрямів його стимулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від отримуваного доходу та кількості

робітників суб'єкти господарювання поділяються на суб'єктів мікропідприємництва, малого, середнього та великого підприємництва. Згідно з чинним законодавством України до мікропідприємств належать юридичні особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) менше 10 осіб, а сумарний дохід не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. До малого підприємництва належать юридичні особи зі штатною кількістю від 10 до 50 осіб та сумарним річним доходом від 2 до 10 мільйонів євро. Середнє підприємництво представлено юридичними особами, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) більше 50 та менше 250 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 10–50 мільйонам євро, визначеній за середньорічним курсом Національного банку України. Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1].

За легкістю ведення бізнесу за підсумками рейтингу Світового банку "Doing Business 2019" [7, с. 12] протягом 2019 року Україна піднялась на 5 позицій, посівши 71 місце серед 190 країн, набравши 68,25 балів зі 100 можливих. Порівняно з 2014 роком Україна піднялась в рейтингу на 41 позицію завдяки збільшенню міжнародної торгівлі, отриманню дозволу на будівництво, вдосконаленню захисту міноритарних акціонерів, спрощенню системи реєстрації власності, відновленню платоспроможності. Найбільшого прогресу Україна досягла за таким критерієм, як оподаткування (54 позиція проти 164 сходинки у рейтингу 2018 року). За легкістю реєстрації бізнесу та кредитування у 2019 році Україна посідає 56 та 32 місце відповідно, проте в динаміці ці показники є негативними, що свідчить про необхідність пев-

них реформ. Необхідно вдосконалити систему підключення до електропостачання та вирішення проблем неплатоспроможності, за 2014–2019 роки наявні позитивні зміни, проте за цими показниками Україна не входить навіть у першу сотню рейтингу.

Створення сприятливих умов розвитку регіонального підприємництва залежить від комплексу заходів, дій органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади. Спочатку функціонування підприємництва аналізується здебільшого на загальнодержавному рівні. З огляду на це розробляються національні програми підтримки розвитку малого бізнесу, які без регіональних програм не дають очікуваного ефекту для розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Станом на 1 грудня 2019 року інфраструктура підтримки підприємництва Харківської області складається з 26 бізнес-центрів, 1 бізнес-інкубатора, 18 технопарків, 7 кластерів, 44 бірж, 9 лізингових центрів, 11 координаційних центрів, 43 страхових компаній, 143 аудиторських фірм, 2 інноваційних фондів, 143 інвестиційних компаній, 48 громадських об'єднань підприємців, 8 фондів підтримки підприємництва, 337 установ, які надають консультування з питань комерційної діяльності й керування, 363 небанківських фінансових установ [3].

У структурі підприємництва Харківського регіону за розміром підприємств станом на 1 січня 2019 року частка малих підприємств становить 94,8% (22 564), середніх – 5,1% (1 215), а великих – 0,1% (14). Оскільки частка мікропідприємств є незначною в контексті цього дослідження, автор об'єднує їх з малим підприємництвом в єдиний сегмент. Незважаючи на досить низький відсоток середніх підприємств, основна частка реалізованої продукції регіону стала результатом їхньої діяльності (рис. 1).

За 2018 рік 72,2% підприємств отримали прибуток від діяльності (14 064,4 млн. грн.), а 27,8% понесли збитки в розмірі 11 198,9 млн. грн. Найприбутковішими є сектор сільського господарства

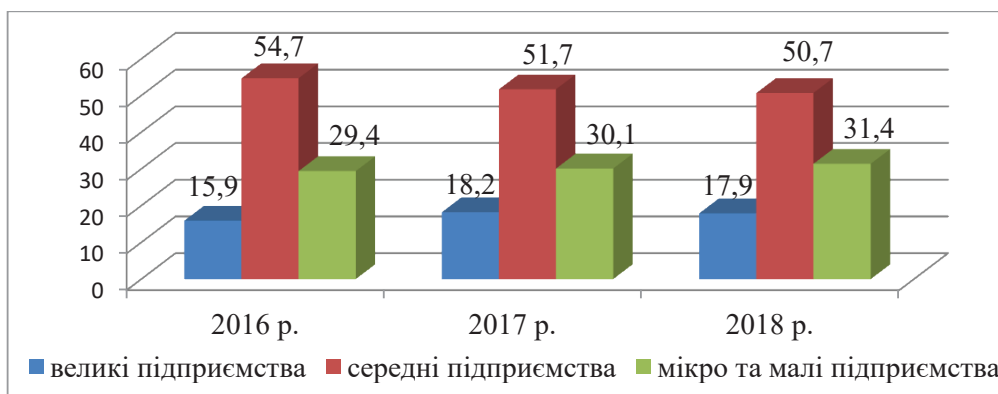

Рис. 1. Відсотковий розподіл обсягу реалізованої продукції по Харківському регіону за 2016–2018 роки

(5 707 млн. грн.) та промисловість (4 467,3 млн. грн.). Основу підприємницького сектору регіону складають 6 538 підприємств оптової та роздрібної торгівлі (27,5% від загальної кількості підприємств) та 3 677 підприємств промислового сектору (15,4% відповідно).

Промисловий сектор складається з 10 великих (0,3%), 429 середніх (11,6%) та 3 238 малих підприємств (88,1%). Саме підприємствами промислового сектору протягом 2018 року було реалізовано 81,8% продукції регіону (рис. 2). Великими підприємствами було реалізовано продукції на 55 428 млн. грн., середніми – на 81 459 млн. грн., а малими – лише на 13 164 млн. грн.

На основі фінансових результатів діяльності за 2018 рік автори проаналізували підприємства за інтегральним показником. Цим інтегральним показником враховуються обсяги виробництва

продукції, обсяги реалізації, обсяги прибутку тощо. В результаті рейтингування промислових підприємств Харківської області за цим інтегральним показником авторами було сформовано топ-10 компаній-виробників Харківського регіону, які досягли кращих результатів (табл. 1).

У 2018 році суб'єкти господарювання Харківської області здійснювали зовнішньоторговельну діяльність з партнерами зі 157 країн світу згідно з даними головного управління статистики в Харківській області. Обсяг експорту товарів у 2018 році становив 1 279 млн. дол. США, а імпорт – 1 738,9 млн. дол. США. Порівняно з 2017 роком розмір експорту та імпорту збільшився на 7,34% (на 87,5 млн. дол.) та 7,38% (119,5 млн. дол.) відповідно. Баланс зовнішньої торгівлі стабільно продовжує залишатися негативним, що засвідчує перевагу імпортних операцій над експортними.

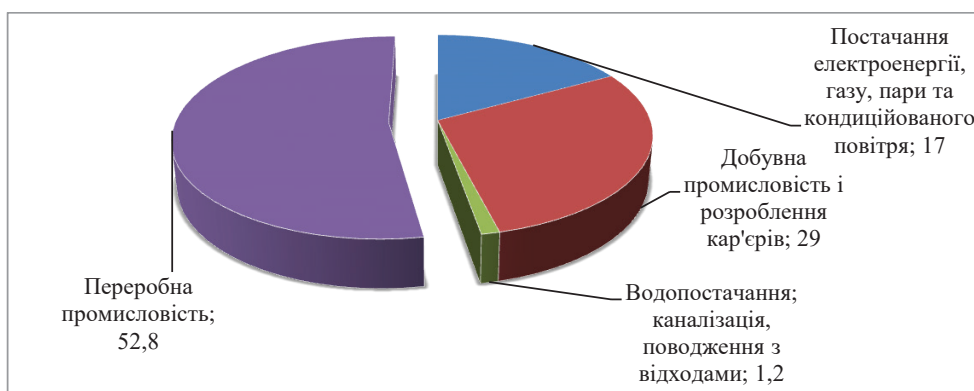

Рис. 2. Структура обсягу реалізованої продукції у 2018 році, %

Джерело: [4]

Таблиця 1

Найбільші компанії-виробники у Харківському регіоні

№	Назва підприємства	Сфера діяльності
1	ВАТ «Турбоатом»	Машинобудування (парові турбіни для АЕС і ТЕС, гідротурбіни, газові турбіни, парогазові установки, інше енергетичне обладнання).
2	ВАТ «ФЕД»	Машинобудування (агрегати для авіакосмічної промисловості й машинобудування, запчастини паливної апаратури й авіадвигунів).
3	ПАТ «Завод «Південкабель»»	Виробництво кабельно-провідникової продукції (силові кабелі, приводи, електротехнічні вироби, волоконно-оптичні кабелі).
4	ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»	Харчова промисловість (кондитерські вироби).
5	ПАТ «Харківський Машинобудівний завод «Світло шахтаря»»	Машинобудування, приладобудування (обладнання для шахт і гірничо-геологічних робіт).
6	ПАТ «Хартрон»	Виробництво контрольно-вимірювальної апаратури (системи управління ракетно-космічними й нафтогазовими комплексами, електростанції).
7	ПАТ Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»	Виробництво електричного та електронного устаткування (асинхронні електродвигуни та побутові електронасоси, насоси, насосне обладнання, електродвигуни).
8	ВАТ «Харківський автогенний завод»	Хімічна промисловість (кисень, азот, аргон та інші технічні гази, їх суміші, супутні матеріали й обладнання).
9	ТОВ фармакологічна компанія «Здоров'я»	Фармацевтичне виробництво (лікарські засоби).
10	ПрАТ «Авіаконтроль»	Виробництво електричного та електронного устаткування (бортове аерометричне обладнання).

Найбільше експортувалося товарів до країн Європейського Союзу, а саме на 272,5 млн. дол., порівняно з 2017 роком показник збільшився на 27,8%. Його питома вага у загальному обсязі експорту товарів області складала 23,3%. Друге місце за експортом посідає Російська Федерація (23%), далі йдуть Японія (5,7%), Грузія (5,4%), Єгипет (4,8%), Польща (4,6%), Білорусь (4,4%). Експортні поставки найбільше зросли до Австрії, Албанії, Аргентини, Афганістану, Болгарії, Вірменії, Екватору, Естонії, Індії, Лівії, Норвегії, Палестини, Польщі, Словаччини, США, Тунісу, Франції, Чехії, Швейцарії, Японії.

Основу товарної структури зовнішньої торгівлі товарами складають зернові культури; електричні машини; вироби з чорних металів; жири та олії тваринного чи рослинного походження; пластмаси, полімерні матеріали. Також вагома частка належить оптичним виробам, меблям, готовій продукції з зерна, керамічним виробам, деревині та продуктам неорганічної хімії (рис. 3).

Найбільші імпортні поставки товарів надходили з країн ЄС (32,3%), Китаю (19,3%), Російської Федерації (17,4%), США (4,8%). Основними товарами, що імпортувалися, були машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (21%); полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (14,2%); продукція органічної хімії (11,3%); готові харчові продукти (9,7%) (рис. 3).

В Харківській області є позитивний досвід залучення іноземних інвестицій та інвестування в інші країни. Згідно з даними департаменту адміністративних послуг та споживчого ринку на кінець 2018 року прямі інвестиції в Харківський регіон становили 407,7 млн. дол., з них країни ЄС формували 300,4 млн. дол., інші країни світу – 107,3 млн. дол. Серед інших країн слід назвати Кіпр (211,5 млн. дол.), Велику Британію (39,5 млн. дол.), Віргінські острови (38,3 млн. дол.), Російську Федерацію (27,0 млн. дол.), Польщу (19,7 млн. дол.), Беліз (11,2 млн. дол.), США

(10,7 млн. дол.), Німеччину (7,3 млн. дол.), Швейцарію (6,9 млн. дол.), Люксембург (6,7 млн. дол.).

Найвагоміші обсяги прямих інвестицій зосереджено в установах фінансової та страхової діяльності (124,8 млн. дол.); діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (67,1 млн. дол.); в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном (66,3 млн. дол.); на підприємствах промисловості (62,9 млн. дол.) [2]. Обсяг прямих інвестицій Харківського регіону в економіку країн світу за станом на кінець 2018 року склав 5,7 млн. дол.

Авторами досліджено статистичні дані корпоративних підприємств Харківського регіону (табл. 2). Відповідно до ч. 2 ст. 113 ЦК України, ч. 1 ст. 80 ГК України корпоративні підприємства залежно від організаційно-правових форм можуть функціонувати як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства та командитні товариства.

На товариства з обмеженою відповідальністю припадає основна частка юридичних осіб регіону, а саме 54,35% на 1 січня 2020 року, за досліджуваний період спостерігається позитивна динаміка їх збільшення. Акціонерні товариства поступово зменшуються, їх частка на 1 січня 2020 року становить 1,5%. Така динаміка є наслідком роботи органів державної влади з очищення фондового ринку та підвищення прозорості біржового сегменту. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку було встановлено нормативи діяльності акціонерних товариств. Акціонерні товариства повинні пройти процедуру лістингу й бути зареєстрованими як мінімум на одній фондовій біржі. Ці вимоги сприятимуть прозорості та відкритості діяльності АТ для акціонерів та органів контролю. Одержання лістингу для товариства – це важке та ризиковане рішення, яке потребує тривалої та витратної підготовки, тому щорічна кількість випусків акцій зменшується.

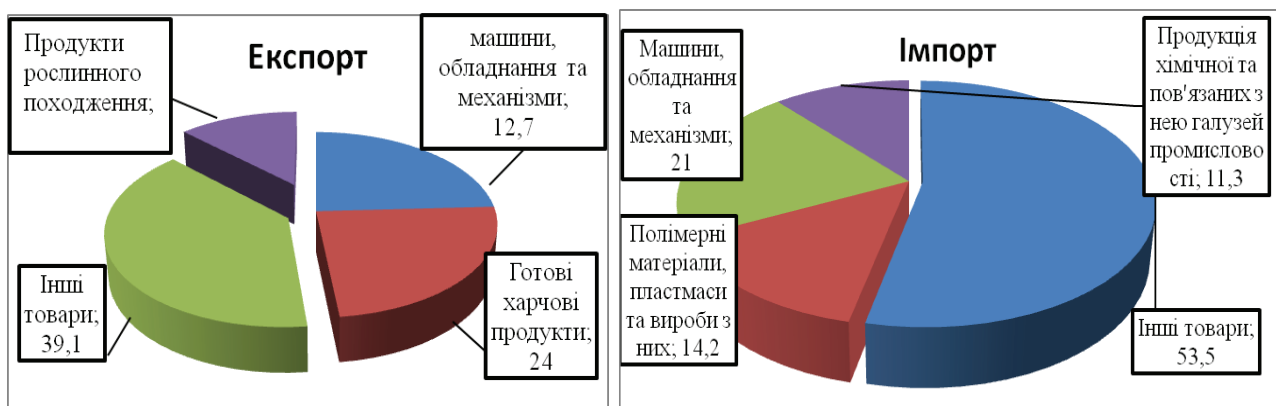

Рис. 3. Товарна структура імпорту та експорту товарів підприємств Харківського регіону у 2018 році, %

Джерело: [4]

**Структура юридичних осіб Харківського регіону
за організаційно-правовою формою господарювання**

Підприємства	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Усього юридичних осіб	67 297	70 651	73 703	76 760	79 644
Акціонерні товариства	1 273	1 257	1 240	1 231	1 204
Товариства з обмеженою відповідальністю	33 018	35 561	38 147	40 877	43 292
Товариства з додатковою відповідальністю	61	63	66	69	73
Повне товариство	168	172	170	169	167
Командитне товариство	60	60	60	59	59

Дослідження підприємницького сектору Харківської області показало, що 72,2% підприємств Харківського регіону були прибутковими. В області розвинена інфраструктура підтримки підприємництва, постійно проводяться семінари, тренінги з розвитку бізнесу. Обласна державна адміністрація вживала заходів з програми сприяння розвитку підприємства в Харківській області 2016–2020 років. Спостерігається тенденція до збільшення підприємців в регіоні. Проте показники їх розвитку суттєво не збільшилися. Авторами було проведено дослідження, внаслідок якого виокремлено такі чинники, які стоять на заваді цього розвитку:

- брак реальних та дієвих- механізмів фінансово-кредитної підтримки;
- невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу;
- низький рівень технічної озброєності;
- недостатній управлінський рівень;
- відсутність системи самоорганізації;
- обмеженість фінансових ресурсів та нестабільність доходів;
- слабка сегментування власної частки ринку;
- висока вразливість до несприятливих економічних факторів (зокрема, валютного курсу, інфляції, політичної ситуації, циклічних коливань);
- вузьке коло споживачів та доступних ринків збуту;
- відсутність чітко сформульованої державної політики підтримки підприємництва.

Для прогресу України потрібно посилити цілеспрямовану регіональну політику та звернути увагу на досвід розвинених країн світу. Наприклад, Фінляндії вдалося успішно підвищити конкурентоспроможність через інноваційну модель зростання ділової привабливості регіонів. Саме спрямованість на раціональний територіальний розвиток має найважливішу вагу у забезпеченні конкурентоспроможності Фінляндії на міжнародному рівні. Підвищити міжнародний конкурентоспроможний рівень дадуть змогу найраціональніше використання ресурсів та підвищення ефективності управління розвитком регіонів. Регіональна політика Фінляндії спрямована на покращення ситуації в кожному регіоні країни.

Упродовж останніх 20 років економіка Фінляндії пережила багато швидких структурних перетворень та технологічної модернізації (протягом кількох століть традиційною галуззю була лісова промисловість, а потім країна переорієнтувалася в бік розвитку інновацій на основі сучасних інформаційних технологій). Це дало шанс на майбутнє економіки Фінляндії на глобальному рівні, при цьому розвивали традиційні види промисловості [6].

Оскільки економічний ріст все більше залежав від розвиненості технологій, науки та знань, уряд Фінляндії почав більше фінансувати науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, і саме створення відповідних соціальних інститутів, регіоналізм та науково-технічні ресурси вплинули найбільше на успішний розвиток регіонів.

Аналогічну політику доцільно запровадити і в Україні. В країні існують висококваліфіковані науковці, інженери, програмісти, тому уряду варто розбити більше дослідно-конструкторських та науково-дослідницьких програм, що фінансуються за рахунок бюджету країни чи відповідного регіону.

Істотно вплинуло проведення кластерної політики. Під впливом поглядів Портера у Фінляндії був упроваджений проєкт «Переваги Фінляндії – майбутнє фінської промисловості», у межах якого була розроблена й затверджена Національна промислова стратегія. Вона зробила можливим перехід від загальнодержавного регулювання до промислової та технологічної політики, тобто розвитку кластерів. Сьогодні лісовий, інформаційний та телекомунікаційний кластери є найбільш масштабними для економіки Фінляндії, які формують більшу частину внутрішнього валового продукту країни [6].

Для впровадження кластерів в Україні не існує відповідної нормативно-правової бази, відсутній достатній практичний досвід. Проте перші спроби здійснити кластеризацію в регіонах підтверджують їх доцільність та актуальність. В законодавстві України не визначено саме поняття «кластер», суб'єкти підприємницької діяльності не володіють достатнім розумінням про те, що таке «кластер», як він сприяє оптимізації господарської діяльності. Існує необхідність формування кластерної політики та механізмів управління ними.

Для стимулювання ділової активності в розвинутих країнах застосовується знижка податку на прибуток в розмірі 25% від чинної ставки податку. Сьогодні в Україні теоретично існує така практика, проте необхідно вдосконалити механізм її отримання та реінвестування. Обов'язково такі пільги потрібно поєднувати з чітко визначеними термінами, правилами й обсягами рефінансування в розвиток підприємства чи оновлення основних засобів. Фінансування активів за рахунок власних джерел дасть змогу підвищити кредитоспроможність та фінансову стійкість підприємства.

Необхідно приділити увагу регулюванню діяльності банківського сектору та захисту прав споживачів. Для стимулювання використання підприємствами запозичених коштів потрібно впровадити низку інструментів, таких як ефективна відсоткова ставка, належне дотримання фінансовими установами визначених умов кредитування, субсидування державою частини процентної ставки за кредитами, що можуть надаватися суб'єктам малого підприємництва на реалізацію інвестиційних проєктів. Слід розміщувати не менше 20% державного замовлення серед невеликих підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. У Харківському регіоні за кількістю суб'єктів найбільш розвиненим є середнє підприємництво. За видами економічної діяльності найбільша частка припадає на сільський та промисловий сектори. Проведений аналіз свідчить про підвищення підприємницької активності в регіоні, проте оцінка ділового клімату не є достатньою. Для досягнення регіонального розвитку необхідно забезпечити підвищення рівня просторової впорядкованості різних підприємств. Забезпечення конкурентоспроможності регіону є можливим за умови організації ефективного механізму фінансово-кредитної підтримки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436 URL: <https://kharkivoda.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2020).
2. Звіти департаменту адміністративних послуг та споживчого ринку Харківської міської ради за 2018–2019 роки. URL: <https://ppr.kharkov.ua> (дата звернення: 26.01.2020).
3. Звіти Харківської обласної державної адміністрації за 2018–2019 роки. URL: <https://kharkivoda.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2020).
4. Статистична інформація головного управління статистики у Харківській області за 2015–2019 роки. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2020).

5. Регіони України за 2019 рік : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. Ч. 2. 657 с.

6. Яценко О. Кластеризація як стратегічний напрям формування конкурентних переваг України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2011_2%282%29_24 (дата звернення: 26.01.2020).

7. Doing Business 2019 / International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington, 2019. 311 p.

8. European smart specialization for Ukrainian regional development: path from creation to implementation / Y. Polishchuk, A. Ivashchenko, I. Britchenko, P. Machashchik, S. Shkarlet. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. № 17 (2). P. 376–391.

9. Salun M., Palyanychka Y. Features and principles of monitoring of industrial enterprise competitiveness. *Economics of Development*. 2018. № 17 (3). P. 74–82.

REFERENCES:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy (2003) [Business Code of Ukraine]. Kyiv / Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed 26 January 2020).
2. Zvity departamentu administratyvnykh posluh ta spozhyvchoho rynku Kharkivskoi miskoi rady (2018–2019) [Reports of the Department of Administrative Services and Consumer Market of Kharkiv City Council]. Available at: <https://ppr.kharkov.ua> (accessed 26 January 2020).
3. Zvity Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2018–2019) [Reports of Kharkiv Regional State Administration]. Available at: <https://kharkivoda.gov.ua> (accessed 26 January 2020).
4. Statystychna informatsiia holovnoho upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti (2015–2019) [Statistical information of the General Directorate of Statistics at Kharkiv region]. Available at: <http://kh.ukrstat.gov.ua> (accessed 26 January 2020).
5. Statystychnyi zbirnyk Rehiony Ukrainy (2019) [Statistical compilation of the Regions of Ukraine]. Kyiv : State Statistics Service of Ukraine, № 2, p. 657 (in Ukrainian).
6. Yatsenko O. (2011) Klasteryzatsiia yak stratehichniy napriam formuvannia konkurentnykh perevah Ukrainy [Clustering as a strategic direction of Ukraine's competitive advantage formation]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2011_2%282%29_24 (accessed 26 January 2020).
7. Doing Business 2019 / International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington, 2019.
8. Polishchuk Y., Ivashchenko A., Britchenko I., Machashchik P., Shkarlet S. European smart specialization for Ukrainian regional development: path from creation to implementation. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. № 17 (2). P. 376–391.
9. Salun M., Palyanychka Y. Features and principles of monitoring of industrial enterprise competitiveness. *Economics of Development*. 2018. № 17 (3). P. 74–82.